

Balassi költészetének újra értékeléséhez. Ha szembeállítjuk Szilády, Dézsi és Eckhardt kiadásait, nemcsak a közlés filológiai pontossága az, ami őket megkülönbözteti. Eckhardt nem ad életrajzi bevezetést; mégis az ember és a mű ketőssége nála domborodik ki jobban. Azok a ciklusok, melyekbe Balassi verseit foglalta, az emberi életéhez igazodnak és a ciklusokba válogatásnak megvan a költői igazsága is. És ezt Eckhardt a nagyszerű, minden adatában pontosan újramért jegyzet apparátussal igazolja. Nem kétséges az, bárki fogjon is ezután Balassi életének, költészetének vizsgálatához, tőle kell kiindulnia. Több mint nyolcvan esztendő Balassi kutatásának summája ez a kiadás, de e nyolcvan esztendő második felében Eckhardt járt a kutatók élén. Abban is, hogy Balassi életének dokumentumait újabb és újabb adatok tömegével egészítette ki. E kiadásban együtt vannak a hányatott sorsú ember életének dokumentumai. Az emlékiratok és levelezés csoportjában együtt van minden eddig ismert hiteles, Balassi kezéből származó, vagy az ő akaratából készült okmány, biztos alapja Balassi újraírandó életrajzának. Ez az új Balassi életrajz egyik fontos feladata az új Balassi kutatásnak, melynek irányait

Eckhardt e kiadás bevezetésében kijelölte. Útalt arra, hogy a Magyar irodalomtörténeti Társaság tervbe vette Balassi életrajzának megírását és munkásságának újraértékelését. Joggal és a jól végzett munka öntudatával tehetette hozzá: »Kiadásunk ehhez megadja az alapot.«

A két kötet átlapozása, áttanulása után nem a kritikus bíráló szava kívánczolt papírra, hanem a tiszteletadásé. Eckhardt a férfikor delén visszatért oda, honnan tudóspályája elindult. Egy emberöltő tudományos munkásságának tapasztalatait hozta magával és az újra kezdett Balassi kutatás eredménye váratlanul gazdag volt: könyvek és tanulmányok sora után, a kritikai kiadás. De van e nagy munkának egy másik, nem kevésbé nagy eredménye is: *Eckhardt Sándor példája*. A magyar irodalomtudomány munkásai büszkén tudják, hogy tudományunk idősebb munkásai között ő is velük és előttük halad, példát mutat és lankadatlan munkára buzdít. Olyan munkára, amely a legmagasabb célra tekint és nagyszerű eredményekkel éri azt el. A Balassi kritikai kiadás pedig ilyen munka nagyszerű eredménye.

Jenei Ferenc

JÓKAI MÓR: IRÓI ARCKÉPEK

Sajtó alá rendezte és válogatta Bisztray Gyula. Művelt Nép, Bp. 1955.

A Jókai válogatott irodalmi cikkei és visszaemlékezései tartalmazó kötet megjelenítésével a Művelt Nép Könyvkiadó hasznos szolgálatot teljesített. Mikszáth írói arcképeinek 1953-ban kiadott gyűjteményéhez ilymódon egy hasonlóan szép és gazdag anyagú Jókai-kiadvány csatlakozott. A válogatás és sajtó alá rendezés munkáját most is *Bisztray Gyula*, az említett Mikszáth-kötet összeállítója végezte. Am feladata ezúttal lényegesen nehezebb és bonyolultabb volt, mint Mikszáth esetében, hiszen Jókainak körülbelül kétezerre menő, nagyobb részt egykorú újságok és folyóiratok hasábjain szétszórta publicisztikai dolgozatából kellett a legértékesebb és legjellemzőbb darabokat kiválasztania. Jókai ilyen irányú munkásságának egészéről persze csak műveinek tervbevétt (és remélhetőleg már a közeljövőben meginduló) kritikai kiadása adhat majd képet. Egyelőre még, amint Bisztray is említi bevezetésében, teljesnek tekinthető Jókai-bibliográfia sem áll a kutató rendelkezésére. Annál többre kell tehát értékelnünk Bisztray odaadó, gondos munkáját, amely így is számos kevésbé ismert, elfelejtett Jókai-írást hozott napvilágra és a

gyűjtemény anyagát csaknem felerészben olyan cikkekből állította össze, amelyek mind a százkötetes nemzeti kiadásból, mind pedig a később kiadott posthumus kötetekből hiányoznak s önálló könyvben itt jelennek meg először.

A szerkesztés szempontjairól Bisztray a kötet előszavában ad számot. Eszerint a gyűjtemény tartalmát csak Jókai önvallo-másaiból és írói arcképeiből válogatta; általános irodalmi kérdéseket tárgyaló dolgozatait, színházi cikkei és leveleit pedig egy későbbi kiadvány számára tartotta fenn. (Bízunk benne, hogy erre az újabb Jókai-kötetre nem kell nagyon sokáig várakoznunk.) A könyv első ciklusát Jókainak saját magáról és pályájáról szóló írásai alkotják.

Az önéletrajzi visszaemlékezéseken kívül ide kerültek azok az *ars poetica* jellegű, Jókai művészi elveit summázó fontos megnyilatkozások, amelyeket főképpen egyes regényeinek elő- és utószavai tartalmaznak. A második — terjedelmesebb — rész a Jókai író-kortársairól szóló, s működésük időrendje szerint csoportosított cikkeket foglalja magában. A kötetbe felvett dolgozatokat

Bisztray — egy-két indokolt kivételtől eltekintve — csonkítatlanul, teljes terjedelmükben tette közzé.

A gyűjteményben levő írások jellegükre és értékükre nézve meglehetősen eltérőek. A terjedelmesebb, nagyobb igényű visszaemlékezések mellett — amilyen például a kötet élén álló önéletrajz, vagy »Az én kortársaim«, az 1840-es évek fiatal írónemzedékének ez az élénk színekkel megfestett pompás tablója — nekrológokat és vitacikkeket, bírálatokat és humoreszkeket is olvashatunk közöttük. Behatóbb irodalomtörténeti fejtegetéseket vagy esztétikai elemzéseket természetesen egyikükben sem szabad keresnünk. A bevezetésben Bisztray ugyan Jókai »irodalomtörténetének« nevezte el a gyűjteményt, de ezt a megjelölést, még így, idézőjelesen — ahogyan ő használja — sem alkalmazhatjuk ezekre az írásokra. Bisztray maga is hangsúlyozta, hogy Jókai »mindvégig tartózkodott attól, hogy beleavatkozzék a hivatásos irodalomtörténészek mesterségébe« (8.1.) — irodalmi tárgyú cikkeiben sem tudományos értéktételeket ad, hanem saját személyes élményeit, impresszióit veti papírra. Ez az erősen szubjektív beállítottság magyarázza meg azt is, hogy érdeklődése szinte kizárólag kortársai és közvetlen elődei felé irányul. A Csokonaival, Katonával és Kisfaludy Károllyal foglalkozó írásokon kívül a kötet valamennyi darabja olyan íróról szól, akiket Jókai személyesen is ismert.

Jókai irodalmi dolgozatai tehát szubjektív (gyakran éppenséggel lírai) jellegűek. Ez a szubjektivitás azonban egy olyan író szubjektivitása, aki kora összes jelentősebb társadalmi mozgalmainak figyelmes szemtanúja és egyúttal cselekvő részese volt. Így az oly bőszegesen elbeszél személyes emlékeken keresztül is e nagy nemzeti küzdelmek levegője árad felénk. Ismeretes, hogy műveinek erre az alapvető sajátosságára a közélet problémáival való elszakíthatatlan kapcsolatára Jókai a »Politikai divatok« híres előszavában rendkívül nyomatékosan mutatott rá. »Nálunk minden életregény, minden családi dráma annyira össze van nőve a nemzet közéletével... hogy ez alaphangot semmi költő nem mellőzheti... — írja. — ...Nálunk mindenki benne él a közéletben; a munkás ettől várja jobb sorsát, a kereskedő üzlete felvirágzását; a tudománynak ez ad vállára szárnyat, vagy lábára láncot; a jellem ebben edződik acéllá, vagy olvad salakká...« Mindez korántsem csak Jókai regényírói művészetére érvényes; ugyanígy áll írói arcképeire és önéletrajzi visszaemlékezéseire is. Irodalmi cikkeinek legjava a reformkor íróit mutatja be (ahogyan igazán nagy regényei-

nek többségében is a reformkorból meríti tárgyát) s valamennyit a nemzeti hőskor évtizedeinek pátosza, lelkesedése fűti át. És ezt a történelmi atmoszférát van hivatva érzékeltetni az a számtalan anekdóta, remekül leírt színes epizód is, amelynek ezek az írások vonzóerejük jelentékeny részét köszönhetik. A kötet olvasója újból és újból rádöbbenhet arra, hogy rengeteg olyan életrajzi és művelődéstörténeti mozzanat, amelyet mint mindenki által ismert, magától értetődő dolgot emlegetünk, éppen egy-egy ilyen Jókai-írás lapjairól ment át a köztudatba.

Azonban ha a Jókai epikus alkotásait jellemző értékek jórészt irodalmi dolgozataiban is megtaláljuk — viszont ezek az írások se maradhattak mentesek a Jókai világnézeti korlátaiból adódó negatívumoktól sem. A reformkorról adott kép lényegileg ezekben is a liberális középnemesség mozgalmának bemutatására szorítkozik. 48 márciusa s a radikális balszárny egész tevékenysége valahogyan belesimul itt a nemesi reformmozgalomba, illetve mint annak egyszerű kiterjedése jelenik meg. Bármilyen megragadó, életteli képet rajzol is Jókai a »Fiatal Magyarország« köréről, erről a képről éppen a legdöntőbb, alapvető vonás hiányzik: csoportjuk népi, plebejus forradalmisága, ami pedig Petőfi vagy Vasvári írásaiban oly félreérthetetlen határozottsággal fejeződik ki. (Talán elegendő, ha összehasonlításul most csak Vasvárinak »A márciusi íjűség« című cikkére utalunk.) A forradalmi baloldal politikájának meg nem értése jellegzetes módon mutatkozik meg például abban, hogy Petőfi ismeretes fellépését a Batthyány-kormány hadügyi javaslata ellen Jókai Petőfinek Kossuth-tal szemben érzett személyes ellenszenvével magyarázza. (260. 1.)

Ezek az ellentmondások Jókainak Petőfiről alkotott felfogására is rányomják bélyegüket. Kétségkívül roppant érdeme Jókainak, hogy Petőfiről szóló számtalan kisebb-nagyobb írásával (ha ezek gyakran nem is túlságosan megbízhatók) nagymértékben hozzájárult a Petőfi-kultusz ápolásához, segítette ébren tartani Petőfi emlékét a Bach-korszakban, majd pedig a 67 utáni periódus évtizedeiben is. Erős árnyékot vet azonban erre a lelkes Petőfi-tiszteletre az, hogy a kiegyezés korának Magyarországot Jókai többízben (így például az 1882-es szoboravatáskor mondott beszédében) mint Petőfi eszméinek megvalósulását jellemzi. Petőfi költészetében már nem jövőbe mutató, forradalmi programot lát, csupán a mult egy gyönyörű, de visszavonhatatlanul elmúlt korszakának emlékét. »Petőfi annak a kornak a szülőtte volt,

mely mint fényes emlék élni fog örökké, mint fényes remény soha többé», — írja egyhelyütt. »...Amint az a kor he volt fejezve, vége volt az ő küldetésének is... Oh mi jókor történt halála!« (243. l.) Az ilyen mondatok persze mégsem csak a megváltozhatatlannak érzett helyzetbe való belenyugvást fejezik ki. Kihallani belőlük azt a csendes rezignációban feloldódó fájdalmat is, amelynek Petőfi emlékét idézve, Arany János már az 1850-es években hangot adott: »De jól van így. Ő nem közben való S ez, ami fáj, ez a vigasztaló.«

Áttérve magának a tárgyalat kiadványnak bírálatára, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy Bisztray Gyula a kötet összeállításával igen értékes, lelkiismeretes munkát végzett. A válogatás egészében jól sikerült. Különös pozitívumnak kell tekintelnünk, hogy a könyv sokrétű és változatos anyaga Jókai életművének egy-két ritkábban emlegetett területére is felhívja figyelmünket. A Vahot Imréhez intézett »Irodalmi levelek«-ből például a fiatal Jókait, a *Nepean sziget* és a Czakó-nekrológ szertelen romantikájú fróját mint szellemes, élestoplú, magabiztos főlénnyel érvelő vitaközött ismerhetjük meg. A »Kakas Márton arcképcsarnok«-ából vett darabok pedig, ezek a szelíden csipkelődő, enyhén szatirikus írói jellemrajzok, amelyek eredetileg Jókai élelapijában, az »Üstökös«-ben jelentek meg, a humorista Jókai (sajnos, korántsem eléggé ismert) munkásságából adnak némi ízelítőt. A Petőfire vonatkozó írások közül Bisztray — igen helyesen — elég sokat vett fel, de azért a közölt szemelvényeken kívül még az »Egy magyar költő életéből« című hosszabb visszaemlékezés néhány részletét is szívesen látnuk volna a kötetben. Viszont nyilván az »Irodalomtörténeti« igény, a 19. század minden számottevő írójának szerepeltetésére való törekvés folytán került be a könyvbe néhány jelentéktlenebb cikk (így például a Madáchról és a Tóth Edéről szóló meglehetősen semmitmondó nekrológok) is.

A kötet kísérő apparátusa, amint ezt már Lukácsy Sándor szóvá tette az »Irodalmi Újság« hasábjain, aránytalanul és fölöslegesen felduzzadt. Az előszó és a különféle jegyzetek a könyv terjedelmének kb. egy-harmadát teszik ki, s illymódon jelentékeny helyet vesznek el az eredeti Jókai-szövegek elől. A bevezetésben Bisztray azt a meglehetősen egyszerű módszert követi, hogy sorra veszi a kötetben bemutatott írókat és mindegyikükről elmondja azt, amit személyükről, életművükről, Jókainak hozzájuk való viszonyáról közölni szükségesnek tart. Am többnyire beéri azzal, hogy a könyvben szereplő Jókai-írások tartalmát kivonatolja,

s e kivonatot még néhány adattal és megjegyzéssel egészíti ki. Ez mindenekelőtt azzal a következménnyel jár, hogy a kötet anyagában rengeteg az ismétlődés. Ugyanazokkal a dolgokkal az olvasó sokszor háromszor-négyszer is találkozhat: először a bevezetésben, majd magában a szövegben, azután az egyes cikkekre vonatkozó »Tudnivalók« között, végül még esetleg a jegyzet-szótárban is. A bevezetésben Bisztray pl. kétszer is elmondja azt az eléggé közismert tényt, hogy Jókai 1848. március 15-én ismerkedett meg Laborfalvy Rózával. (10. és 22. l.) Czakó Zsigmond öngyilkosságáról három helyen is megemlékezik (37., 328. és 352. l.) és ugyanígy három ízben közli azt is, hogy Jókai Dózsa-drámáját Gyulain kívül Greguss Ágost is megtámadta. (50., 341. és 344. l.) Arról pedig, hogy Berczy Károly lefordította az »Anyéigint«, nem kevesebb, mint négy alkalommal tesz említést. (15., 45., 339. és 350. l.)

Ennél is nagyobb hiba az, hogy Bisztray tanulmánya igen gyakran az értékelésben sem megy túl Jókai álláspontján, sokszor egyszerűen magává teszi Jókai ítéleteit, ahelyett, hogy kritikailag felülvizsgálná s mai irodalomtudományunk eredményeivel helyesbítene őket. Így a bevezető tanulmány, noha több kérdésben sikerrel érvényesíti a marxista irodalomtörténetírás felfogását, helyenként éppen legfőbb funkciójának, az elvi iránymutatás feladatának teljesítésével marad adós. Hogy néhány konkrét példát is említsünk: Bisztray pl. lelkesen méltatja (28. l.) Jókainak Eötvös »Nővérek« c. regényéről szóló kritikáját, és nem mutat rá arra, hogy Eötvösnek ez a legkevésbé sikerült, eszméileg és művészileg egyaránt gyenge regényét Jókai alaposan túlértékelte. Táncsics és Jókai kapcsolatáról többek között azt mondja, hogy »a szabadságharc idején néha vitába is szállt vele (ti. Jókai Táncsicscsal) O. A.), de jószándékát mindig elismerte«. (30. l.) Abban a kérdésben, hogy e vitákban melyiküknek volt igaza, Bisztray egyáltalán nem foglal állást; hallgat róla, hogy Táncsics tevékenységét 49-ben Jókai jobbról, a békepárt oldaláról bírálta. A »Tízek Társasága«-ról írva Bisztray kijelenti, hogy a tíz fiatal író szövetezését »elsősorban a közös eszmei törekvések hozták létre, de a világnézeti tartalom mellett kiadó-politikai szempontok is közrehatottak.« (36. l.) A továbbiakban azonban Bisztray csak az utóbbi tényezővel foglalkozik — követve ebben persze magát Jókait, aki visszaemlékezéseiben szintén csak ezt a mozzanatot hangsúlyozza. Bisztray hosszasan ismerteti az 1840-es évek könyv- és lapkiadási viszonyait, leírja a »Tízek« körének a kiadói és szerkesztői gyámságtól

való függetlenülésre irányuló szándékait, de mitsem mond a »közös eszmei törekvések«-ről, szót sem ejt arról, hogy a Tízek Társaságának létrehozása Petőfi első kísérlete volt a »Fiatal Magyarország« táborának, a plebejus demokratizmus képviselőinek összefogására. Részletesen elemzi Bisztray Jókai és Petőfi viszonyát, s érdekes filológiai adalékokkal is igazolja Petőfi életművének Jókaira gyakorolt sugalló hatását. Azonban itt is túlzásokba téved: egyhelyütt azt írja pl., hogy Jókainak »a márciusi forradalomban s a szabadságharcban... bálványa lett Petőfi« (33. 1.) — noha néhány lappal odébb maga is kénytelen megállapítani, hogy Jókainak a forradalom alatti magatartása éppen nem arra vall, mintha Petőfi következetes forradalmiságát tekintette volna példaképének.

Különösen furcsa az a mód, ahogyan Bisztray a Jókai Dózsa-drámája körül kialakult vitát tárgyalja. A bevezetés nem is érinti a vita ideológiai-politikai hátterét, erről csak a jegyzetekben tudunk meg egyet-mást, bár a hely legnagyobb részét itt a vita lefolyásának adatszerű ismertetése foglalja el. Bisztray ehelyütt — Jókai érvelését magáévá téve — úgyszólván mentegeti őt Gyulai »vádjaival« szemben. »A mű szerkezeti és lélektani hibáit joggal kifogásolhatta Gyulai; de ő a kritika határait átlépve, politikai izgatással vádolta meg Jókait ugyanazon tárgy színrevitele miatt, melyet Eötvös már egy évtizeddel előbb büntetlenül feldolgozott.« — írja Bisztray. (48. 1.) Szerinte tehát Gyulai hibája csak abban áll, hogy »átlépte a kritika határait« és »politikai izgatással vádolta meg Jókait« — és sem a bevezetésben, sem a jegyzetekben nem ír egy szót sem arról, hogy Gyulai kritikusi magatartásának osztályalapja, irodalompolitikájának megalkuvó, reakciós vonásai éppen a »Dózsa György« körüli vita során tárultak fel először teljes határozottsággal. Hiszen Gyulai leginkább azt kifogásolta Jókai éppenséggel nem forradalmi célzatú drámájában, hogy az bemutatja az arisztokraták aljasságát, népellenességét — s azt vetette Jókai szemére, hogy Dózsa alakját nem ábrázolta ellenszenvesebb színekkel.

Az egyes cikkekre vonatkozó jegyzetanyag vitathatatlanul komoly, alapos munka eredménye. Nemcsak rengeteg filológiai és bibliográfiai adatot tartalmaz — így pl. Bisztray minden témával kapcsolatban a kötetben közölteknek kívül még egy sor hasonló tárgyú Jókai-írást említ meg — hanem több, a további Jókai-kutatás számára minden bizonnyal hasznosítható finom megfigyelést is. Mindezek az adalékok azonban sokkal inkább a majdani nagy kritikai

Jókai-kiadás apparátusába kívánczognának, mint egy népszerű kiadvány jegyzetei közé. Bisztray egyébként igen elismerésemelő, lelkiismeretes szerkesztői munkájának talán legfőbb negatívuma az, hogy a valóban fontos dolgokat nem képes világosan elhatárolni a kevésbé lényeges, vagy éppen teljességgel mellékes körülményektől. Jegyzetei számos alkalommal aprólékos gonddal, szinte már szórásársagot pedantériával igazítják ki Jókai egészen csekély tárgyi tévedéseit is, viszont nem egyszer említés nélkül mennek el ezeknél sokkalta jelentékenyebb mozzanatok mellett. Jókainak egy Csokonairól szóló anekdotikus írásával kapcsolatban Bisztray nem mulasztja el közölni, hogy »Jókai téved, amikor azt mondja, hogy Csokonai az almási szüreten látta meg először Lillát; Csokonai nem is szüretkor, hanem tavasszal (1797 ápr. végén) került Komáromba.« (317. 1.) Jókainak arra az állítására viszont, hogy csurgói tanársága idején Csokonai nemesi mecénása jóvoltából tejből-vajban fürdött, »volt hivatala, tisztessége, kényelmes laka, rendes fizetése, bora, búzája, tüzelő fája... egyszerűval sem állt útjában, hogy ezentúl a legboldogabb, a legirigyeltébb ember lehessen« (110. 1.), Bisztraynak semmi megjegyezni valója sincs — holott jól tudjuk, hiszen Csokonai saját levelei tanúsítják, hogy a csurgói segédtanárság hónapjait a költő meglehetősen nagy nyomorúságban, rendkívül nehéz munkafeltételek között töltötte.

A jegyzetek olvasója értesülhet arról a körülményről, hogy Kazinczy Gábor — Jókai állításával ellentétben — nem Bánhalmán, hanem Bánfalván halt meg. (338. 1.) Ugyanakkor pl. Bisztray semmiféle kommentárt nem fűz Jókainak ahhoz, a történelmi tényekkel szembenálló kijelentéséhez, hogy az 1848. március 15-i pesti eseményeket a bécsi forradalom kitörésének híre, mely a fővárosban Jókai szerint csak később vált ismeretessé, egyáltalában nem befolyásolta. (213–214. 1.) Annyi persze igaz, hogy március 15-nek voltak a bécsi forradalomtól független előzményei is: elsősorban a márciusi ifjúságnak a tizenkét pont kérdésével kapcsolatos agitációja, amit a nemesi liberálisok halogató politikájának ellensúlyozására már a bécsi hírek érkezése előtt megkezdtek. Jókainak ez — a bécsi forradalom hatását teljességgel tagadó — felfogása azonban mindenképpen helyreigazításra szorul. A Petőfi Társaságról a jegyzetekben azt olvashatjuk, hogy az »Petőfi nevével irodalmunk nagy hagyományait akarta felújítani, de a társaságnak végzete lett az a körülmény, hogy — mint Jókai is mondja —: »ragyogó talentumokkal nem dicelkedhe-

tett» (331. l.) Bisztray tehát nem látja, hogy a Petőfi Társaság azért nem tölthette be valóban komoly szerepet irodalmunkban, mert nem volt határozott, következetesen haladó programja, melyet a hivatalos irodalompolitikával, az irodalmi Deák-párt vonalával szembeállíthatott volna. A társaság működése, melyet a frázisok, vizenyős állenzékiség jellemeztek, ezért fulladt hamarosan teljes jelentéktelenségbe. Persze valóban igaz az is, hogy a Petőfi Társaság nem igen számlálható tagjai sorába kimagasló tehetségű írókat, de ez sokkal inkább következménye, mintsem oka a most említett körülménynek.

Bisztray figyelme még az idézetek szövegének helyreigazítására is kiterjed. Megemlíti pl., hogy az »Egy gondolat bánt engemet«-ben nem az áll, hogy »szívemből« — amint Jókai idézi — hanem az, hogy »szívemből«. Azt viszont már nem veszi észre, hogy Petőfi utolsó költeményére, a »Szörnyű idő«-re Jókai tévesen »Szörnyű idők« címen (239. l.) »A négyökrös szekér« c. versre pedig mint »Hatökrös szekér«-re (246. l.) hivatkozik.

Az egyes cikkekhez kapcsolódó jegyzetek után a kötetben még mintegy 43 lapnyi jegyzet-szótárt is találunk. Ezek a magyarázatok is a szerkesztő gondosságát és alaposágát dicsérik, s egyszersmind örvendetes kontrasztot képeznek néhány az utóbbi években megjelent Jókai-kiadvánnyal szemben, melyeknél elsősorban éppen a hanyag, pontatlan jegyzetelést kellett a kritikának felrónia. Tárgyi szempontból Bisztray jegyzeteit akkor sem érheti komolyabb kifogás, ha akad is a kötetben — mint ezt Lukácsy Sándor említi — egy-két olyan ismeretlenebb szó vagy fogalom, melyre a jegyzet-szótár nem ad magyarázatot, Bisztray e jegyzetek írásakor szemmeláthatóan lexikális teljes-

ségre törekedett. Közismert idegen szavak jelentését is megmagyarázza és részletesen ismerteti a legjelentéktelenebb, harmad- és negyedrangú alakok életrajzát is, holott a kötet olvasói aligha vesztettek volna különösebben sokat, ha nem tudják meg pl. azt, hogy Császár Ferenc foglalkozására nézve »kispap, tanár, tiszttviselő, a hétszemélyes tábla bírása, végül vagyonos ügyvéd« volt (353. l.), hogy P. Szatmáry Károly »1872-ben megalkotta az Orsz. Kiseddóvó Egyesületet« (381. l.), vagy hogy Podmaniczky Frigyes, egyéb méltóságai mellett, »a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke« is volt. (377. l.) Meg kell jegyezni azt is, hogy Walter Scott irodalomtörténeti jelentőségéről nem kapunk helyes képet a róla szóló jegyzetből, mely annak megállapítására szorítkozik, hogy Ivanhoe c. regénye »a romantika egész kelléktárát felhasználja« (380. l.) és említést sem tesz Scott döntő szerepéről a történelmi realizmus kialakítása terén.

Egészében véve a kötet persze a felsorolt hibák ellenére is hasznos, hézagpótló kiadvány, hiszen egy nagy író szép és érdekes s eddig kevésbé ismert frásait juttatja el az olvasóközönség széles rétegeihez. Bírálattunk éppen ezért foglalkozott oly részletesen a könyv negatívumaival, mert e negatívumok vizsgálata módszertani szempontból talán a további, hasonló jellegű gyűjtemények szerkesztéséhez is adhat némi segítséget. A kötet legfőbb tanulsága azonban kétségtelül az, hogy minél több ilyenfajta kiadványra van szükség. Minél gyorsabban és minél teljesebben fel kell tárunk és közkinccsé kell tennünk Jókai és más klasszikusaink publicisztikai, kritikai hagyatékát; hadd legyen irodalmi örökségünknek ez az eleme is a magyar nemzeti közműveltség szerves részévé.

Ottványi Ambrus

KÁRMÁN JÓZSEF VÁLOGATOTT MŰVEI

Válogatta és bevezette Némédi Lajos. Magyar Klasszikusok. Bp., 1955.

Aligha volt még irodalmi könyvsorozat Magyarországon, amely a népszerűség igényét és a tudományos alaposágot szerencsésebben egyesítette, mint a Magyar Klasszikusok. Nemcsak egyre inkább növekvő számú olvasóközönségünknek teszi lehetővé ez a sorozat, hogy irodalmunk múltjával megismerkedjék, hanem kielégíti a »szakmabeliek«, az irodalomtanárok, sőt az irodalomtudósok igényeit is. Egyrészt azzal, hogy a sorozat egyes kötetei gyakran nehezen hozzáférhető, fontos szövegek új kiadását tartalmazták, másrészt pedig azzal, hogy beve-

zető tanulmányai szinte egy megírandó új magyar irodalomtörténet hiányzó fejezeteit pótolják.

Kármán Válogatott Műveinek köteté a sorozaton belül is az »izgalmasak« közé tartozik. A XVIII. század végének problematikus írói közt Kármán egyike a legproblematikusabbaknak. Nem azért, mintha értékét, jelentőségét kétségbe lehetne vonni. A körvonalak tiszták, az irodalomtörténeti hely bizonyos. A részletproblémákban azonban még mindig sok a bizonytalanság.